

СТАНОВИЩЕ

от д-р Петя Иванова Несторова

доцент в Пловдивския университет „Паисий Хилендарски“

на дисертационен труд за присъждане на образователната и научна степен „доктор“ по:

област на висше образование 2. Хуманитарни науки

професионално направление 2.1. Филология

докторска програма *Съвременен български език*

Автор: Диана Георгиева Мъркова

Тема: „Семантика и прагматика на т.нар. сегашно страдателно причастие в съвременния български език“

Научен ръководител: доц. д-р Красимира Ангелова Чакърова – ПУ „Паисий Хилендарски“

1. Общо представяне на процедурата и докторанта

Със заповед № РД-21-681 от 25.03.2024 г. на ректора на Пловдивския университет „Паисий Хилендарски“ (ПУ) съм определена за член на научното жури за осигуряване на процедура за защита на дисертационен труд на тема „Семантика и прагматика на т.нар. сегашно страдателно причастие в съвременния български език“ за придобиване на образователната и научна степен „доктор“ в област на висше образование 2. Хуманитарни науки, професионално направление 2.1. Филология, докторска програма *Съвременен български език*. Автор на дисертационния труд е Диана Георгиева Мъркова – докторантка в редовна форма на обучение към катедра *Български език* с научен ръководител доц. д-р Красимира Ангелова Чакърова – ПУ „Паисий Хилендарски“.

Представеният от Диана Мъркова комплект материали на електронен носител е в съответствие с чл. 36 (1) от Правилника за развитие на академичния състав на ПУ и включва всички необходими документи.

Диана Мъркова завършва средното си образование в езикова гимназия „Иван Вазов“ Пловдив с изучаване на два чужди езика – английски и руски. След това тя се дипломира в специалността „Българска филология“ в Пловдивския университет „Паисий Хилендарски“. Още като студентка, а по-късно и като докторантка, тя участва в езиковедски олимпиади, научни форуми и конференции, в които печели много награди и което най-вероятно предопределя нейните научни интереси и развитие. Тя продължава образованието си в магистърската програма „Актуална българистика“ с езиковедски профил, като още тогава неин научен ръководител на успешно защитената магистърската теза е доц. д-р Красимира Чакърова. Междувременно работи като коректор и редактор в издателска къща „Хермес“ в Пловдив, по-късно за една година е преподавател по български език и литература в центъра „Образо-

вателни технологии“ в Пловдив. След това тя започва работа като хоноруван преподавател по български език за чужденци в Медицинския университет в Пловдив, а след една година вече спечелва конкурс и е назначена за редовен преподавател в Секцията по български език към Департамента по езиково и специализирано обучение в Медицинския университет.

2. Актуалност на тематиката

Няма съмнение, че тематиката на представения за оценяване от журито научен труд е изключително актуална, в същото време и все още спорна, тъй като изказаните мнения са много и различни по своя характер, а често и полюсни. В този ред на мисли може да се каже, че задачата, която докторантката си поставя, е безспорно трудна и изключително предизвикателна, тъй като по проблема са писали много наши известни, уважавани езиковеди и изказаните от тях мнения са добре аргументирани. В същото време проблемът за възраждането, образуването, употребата и принадлежността днес към партиципиалната система на сегашни страдателни причастия в българския език е интересен и благодатен за изследване точно защото няма единомислие сред езиковедите и тъй като все още липсва цялостно мащабно изследване по този въпрос, каквото е извършеното от Диана Мъркова.

3. Познаване на проблема

Докторантката показва отлично познаване на всички въпроси, свързани с темата, която е избрала. В своя труд тя очертава всички аспекти на изследването явление, представя всички съществуващи тези по въпроса, коментира ги коректно, аргументирано и изчерпателно представя и доказва своята теза, като привежда изобилни доказателства и примери.

4. Методика на изследването

Избраната методика на изследване включва много голям арсенал от методи и позволява постигане на поставените цели и задачи, както и получаване на адекватен отговор на поставените въпроси. Методите на работа са формулирани коректно и в детайли, а методиката е адекватна на поставените цели и задачи и в пълнота обхваща всички етапи на научна обосновка и практическа работа.

5. Характеристика и оценка на дисертационния труд и приносите

Диана Мъркова поставя във фокуса на своя дисертационен труд изследването на семантиката и прагматиката на т.нар. сегашно страдателно причастие в съвременния български език. Основната ѝ цел е да направи проучване дали днес това причастие е „живо“ в българския език и дали то може да бъде причислено към системата на българските причастия.

Дисертационният труд има класическа структура. Той се състои от увод, четири глави, заключение, библиография, списък на ексцерпирани източници, списък на използваните

съкращения и приложение (речник на сегашните страдателни причастия след направена ексцерпция от Официалния правописен речник на Института по български език при БАН).

В увода Диана Мъркова съвсем точно и коректно представя обекта и предмета на изследване: причастната система на БЕ и в частност сегашното страдателно причастие. Основна цел на изследването е отговорът на въпроса „доколко е основателна тезата за съвременната възпроизводимост на девербативите на *-м/-ем* и дали в съвременния етап от развитието на българския език вече са налице достатъчно основания девербативите на *-м/-ем* да бъдат причислени обратно към партиципиалната система и да се ползват с равнопоставен статут на причастия“. За постигане на целта си докторантката формулира списък от 12 задачи, които очертават и етапите от разгръщането на научния труд и които са както теоретично, така и практически насочени. Методите на работа са представени коректно и съответстват на извършените в дисертацията дейности: 1) метод на теоретичното обобщение; 2) метод на описанието и обяснението; 3) сравнително-исторически метод; 4) съпоставителен метод; 5) метод на ексцерпцията и 6) статистически метод.

Първите две глави представляват теоретичният обзор по темата, който е пълно библиографско представяне на граматика, научни монографии, статии и доклади на учени, работили по темата. В тази част докторантката демонстрира отлична библиографска осведоменост и умение да цитира важните за нея и за изследването си научни факти, с които борави не само статистически, но и аналитично, като задълбочено изследва проблемите, представя гледните точки в научната литература, след което формулира своите виждания аргументирано. Проследявайки написаното по проблема в научните текстове, Диана Мъркова систематично и последователно насочва коментарите към своята теза, която в приносните трета и четвърта част също така систематично и последователно успява да докаже чрез успешно подбрани аргументи, изобилие от примери и много доказателства.

В първа глава докторантката поставя своето изследване във възможно най-широки рамки, като представя партиципиалната система в старобългарския език, разглежда етимологичното сегашното страдателно причастие заедно с всички останали причастия, налични в този етап. Диахронното изследване започва от старобългарския период, през среднобългарския, в който се установяват най-съществените промени при изследваното сегашно страдателно причастие, до възрожденския период. Особено място авторката отделя на образуването, употребата и значението на сегашното страдателно причастие в старобългарския език, като илюстрира всички свои наблюдения и изводи с много примери.

Втора глава проследява научната мисъл по изследвания въпрос от първите възрожденски граматика до съвременните най-нови изследвания по въпроса. Съвсем логично тя разделя теоретичната литература на граматика, монографии и статии и доклади, тъй като открива научни твърдения, с които да подкрепи своите идеи, в монографията на К. Куцаров и в част от представените статии.

В третата глава Диана Мъркова разглежда формално-семантичните и функционалните особености на девербативите на -м/-ем в съвременния българския език. Тази глава съдържа много от приносите на дисертацията и има много силна доказателствена част, в която докторантката представя почти всички възможни доказателства в подкрепа на своята теза. На първо място респектира обемът на изследваните глаголи, ексцерпирани от три официални речника на БЕ: *Обратен речник на българския език* (БАН, 2011); *Официален правописен речник на българския език* (БАН, 2012) и *Официален правописен речник на българския език. Глаголи* (БАН, 2016), „общо 1774 отглаголни деривата, завършващи на -м/-ем, чиято употреба е проверена и подкрепена с примери от интернет пространството (статии, форуми, реклами), Българския национален корпус (БАН) и художествената литература“. На всички ексцерпирани сегашни страдателни причастия тя определя основата, вида и спрежението на изходния глагол, нещо, което не може да се открие на друго място. Представя словообразователните закономерности на глаголите от трите спрежение при образуване на причастията, след което предлага своя класификация на сегашните страдателни причастия спрямо формантите, които участват в образуването им: суфикс *-м* при глаголи от II спрежение, суфикс *-им* при глаголи от I спрежение, суфикс *-ем* при глаголи от III спрежение и изключения със суфикс *-ом*.

Докторантката представя в текста различни доказателствени статистики, обосновани на изследването и богато подкрепени с примери: в аспектуално отношение тя доказва, че най-много от причастията са образувани от итеративна основа; повечето причастия са положителни, по-малка част са отрицателни; около 100 са русизмите сред страдателните причастия днес, които са навлезли в езика ни още през Възраждането; от основата на сегашното страдателно причастие се образуват съществителни на *-ост* в научната и в художествената литература.

Диана Мъркова убедително доказва, че сегашното страдателно причастие изразява освен присъщата му пасивност, също така и модалното значение *възможност*. В подкрепа на тезата си, че то притежава не само именни, но и глаголни характеристики, докторантката предлага своя работеща формула, която да провери запазената глаголност в него. Във формулата се възстановява изходният глагол „чрез възвратно-пасивна конструкция в подчинено определително изречение, срв. *незабравим спомен = спомен, който не може (Poss) да се (Pass) забрави (V)*“.

Докторантката установява, че 94% от сегашните страдателни причастия могат да изразят значенията *пасивност* и *възможност* и много малка част от тях имат само пасивно значение или принадлежат към десемантизирани етимологични сегашни страдателни причастия. Диана Мъркова предлага много точни критерии за разпознаване дали девербативите на -м/-ем са прилагателни, или причастия. Представя синтактичните характеристики на причастията: могат да се членуват, могат да се степенуват и да се субстантивират.

В сравнението между днешните причастия в българския език Диана Мъркова привежда поредните доказателства и защитава тезата си, че мястото на сегашното страдателно причастие е точно в останалата незапълнена позиция на причастната парадигма в БЕ.

Функционално-семантичните паралели между девербативите на -м/-ем и английските адективи на -able/-ible (сравнението е на преводни съответствия) доказват възраждането на сегашното страдателно причастие в нашата морфологична система. Поредно доказателство са многото примери за атрибутивна, предикативна, адвербиална, субстантивирана употреба. Следват примери за употреба на сегашното страдателно причастие в различните функционални стилове, което е необходимо на авторката, за да докаже убедително, че причастията се среща във всички стилове, не само в научния и официално-деловия, каквото е общото мнение по въпроса. Налага се изводът, че с оглед на действащия закон за икономията в езика причастията са предпочитано средство за съкращаване на фразата и за преобразуването на едно сложно изречение в просто.

Четвърта глава Диана Мъркова посвещава на прагматичните особености на сегашното страдателно причастие. Тя стъпва върху теоретичната основа, която Ст. Димитрова очертава в прагматиката, и прави социолингвистично проучване във вид на анкета, като изследва езиковите нагласи към сегашното страдателно причастие сред 705 лица. Целта на това проучване е да се проверят нагласите на носителите на българския език по отношение на употребата на девербативите на -м/-ем. Резултатите от тази анкета потвърждават хипотезата, че „преобладаващата част от езиковите носители предпочитат да използват сегашно страдателно причастие вместо тъждествени варианти, носещи една и съща информация, но за чието изразяване са необходими повече езикови средства“. Анкетното проучване привежда поредните доказателства за възраждането и връщането на сегашното страдателно причастие в българската причастна система.

Всички наблюдения и изводи на докторантката са точни, аргументирани и научно доказани.

В целия дисертационен труд докторантката демонстрира прекрасен научен изказ, увереност в систематизирането на своите научни търсения, умения на изследовател, който може не само да описва научните факти, но и да ги коментира, анализира, както и да изказва свое мнение, различно от това в коментирания научен труд. Тя убедително се доказва като изграден езиковед изследовател.

6. Преценка на публикациите и личния принос на докторанта

Диана Мъркова участва в конкурса с пет самостоятелни публикации. Научната проблематика в статиите представя работата по темата на дисертацията, като впоследствие текстовете стават част от дисертационната разработка. Както статиите, така и дисертацията показ-

ват отлично владеене на научния стил, в който се демонстрира езикова и научна зрялост, яснота и точност, за което поздравявам докторантката.

Нямам съмнения, че всички представени текстове, приносите и заключенията са нейно дело.

7. Автореферат

Авторефератът обобщава съдържанието на дисертацията и съвсем точно отразява нейните части. В него докторантката показва умения да резюмира своя научен труд и да отсее най-важните и значими въпроси, които е засегнала, за да даде ясна и точна представа за предмета и темата на дисертационния труд, етапите на изследване, основните тези, изводите и заключенията, до които стига.

Авторефератът е разработен според изискванията и точно резюмира отделните глави на дисертацията, правилно представя основните наблюдения и резултати, до които докторантката е достигнала, приносите са формулирани коректно и точно.

8. Препоръки за бъдещо използване на дисертационните приноси и резултати

Нямам никакви забележки, тъй като работата представлява образец за дисертационен труд като методология на научното изследване, образец за овладяване на научния стил и умение да се градят аргументи, да се представят идеи, които да се защитят успешно. Също така трудът е образец и за отлична езикова култура и владеене на нормата.

Препоръчвам на докторантката да публикува своя труд, за да може изследването да получи популярност сред научната мисъл.

Познавам Диана Мъркова още от студентските ѝ години, а след това и като кандидат за редовен асистент преподавател по български език за чужденци в Медицинския университет и мога да кажа, че отличните ми впечатления за една интелигентна, образована, упорита и трудолюбива студентка и кандидат за редовен асистент сега се потвърждават след запознането с нейния дисертационен труд.

ЗАКЛЮЧЕНИЕ

В заключение убедено заявявам, че представеният за обсъждане дисертационен труд **съдържа научни и научно-приложни резултати, които представляват оригинален принос в науката** и **отговарят на всички** изисквания на Закона за развитие на академичния състав в Република България (ЗРАСРБ), Правилника за прилагане на ЗРАСРБ и съответния Правилник на ПУ „Паисий Хилендарски“.

Текстът доказва, че докторантката Диана Мъркова **притежава** задълбочени теоретични знания и професионални умения, като **демонстрира** качества и умения за самостоятелно провеждане на научно изследване.

Поради изложеното становище убедено давам своята **положителна оценка** за проведеното изследване, представено от дисертационния труд, автореферата, постигнатите резултати и приноси, и **предлагам на почитаемото научно жури да присъди образователната и научна степен „доктор“** на Диана Мъркова в област на висше образование **2. Хуманитарни науки**, професионално направление **2.1. Филология**, докторска програма **Съвременен български език**.

17.05.2024 г.

гр. Пловдив

Изготвил становището:

доц. д-р Петя Несторова